

Boekmanstichting - Bibliotheek
Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
Tel. 6243739

een premie op cultuur
een onderzoek naar de stimuleringsregeling
basisonderwijs van het LOKV

KUNSTEDUCATIE - ONDERZOEK

Het LOKV, Nederlands Instituut voor Kunsteducatie, kent een stafafdeling Onderzoek en Ontwikkeling (O&O). De onderzoeksactiviteiten van deze afdeling ondersteunen de projecten en het beleid van het LOKV. Daarnaast vindt onderzoek plaats voor kennisontwikkeling op het gebied van de kunsteducatie.

Om richting te geven aan het uit te voeren onderzoek voor de periode 1993-1996 is een *Meerjarenplan onderzoek LOKV* geschreven. In dit meerjarenplan onderzoek worden drie programmalijnen beschreven die gebruikt worden bij de planning en selectie van uit te voeren onderzoek en de verdeling van het onderzoeksbudget. De beschrijving van de programmalijnen wordt voorafgegaan door een uitleg over de beleidscontext en de uitgangspunten van het meerjarenplan. Het meerjarenplan onderzoek is op verzoek verkrijgbaar bij het LOKV.

In opdracht van het LOKV zijn onder andere de volgende onderzoeken verricht. De rapporten zijn te raadplegen in de LOKV-bibliotheek.

- 1 *Programma Onderzoek Kunsteducatie*, T. Kort, LOKV, Utrecht, 1992.
- 2 *Marktonderzoek Diskette Kunstaanbod Kinderen en Jongeren*, M. van Hoorn, LOKV, Utrecht, 1993.
- 3 *Pabo-receptief, module drama*, CLU/LOKV, Utrecht, 1994.
- 4 *Pabo-receptief, module dans*, CLU/LOKV, Utrecht, 1994.
- 5 *Inventarisatie Kunstaanbod*, T. Dijkstra, LOKV, 1994.
- 6 *Het cursus-aanbod van wereldmuziekscholen*, B&A/LOKV, Utrecht, 1994.
- 7 *Kunstmagneetscholen, een literatuurstudie*, SCO-Kohnstamm Instituut/LOKV, Utrecht, 1994.
- 8 *Een premie op cultuur*, SCO-Kohnstamm Instituut, J. Oostwoud Wijdenes, SCO rapport 260, Amsterdam, 1994.
- 9 *Determinanten van leren over kunst, een literatuurstudie*, F. Haanstra, SCO-Kohnstamm Instituut/LOKV, Utrecht, 1994.

WOORD VOORAF

Boekmanstichting - Bibliotheek
Herengracht 415
1017 BP Amsterdam

Tijdelijk financiële steun verlenen om samenwerking tussen basisonderwijs en professionele kunsten - met als intermediair veelal een bemiddelende instelling - op het terrein van de kunst te stimuleren en een evenwichtig aanbod van kunstconfrontaties te bevorderen. Dat zijn twee belangrijke uitgangspunten van de stimuleringsregeling basisonderwijs die het LOKV, Nederlands Instituut voor Kunsteducatie in 1991 in het leven heeft geroepen.

Het eerste hoofdstuk van deze publikatie gaat in op achtergronden en de procedures van deze regeling.

*) Oostwoud Wijdenes, Jacob, en Folkert Haanstra. Een premie op cultuur; een onderzoek naar de stimuleringsregeling basisonderwijs van het LOKV. Amsterdam, SCO-Kohnstamm Instituut, 1994.

Nadat de regeling enkele jaren is uitgevoerd, is de tijd gekomen voor een gedegen toetsing van de doelstellingen aan de praktijk.

Het LOKV heeft het SCO-Kohnstamm Instituut in Amsterdam opdracht gegeven een onderzoek uit te voeren.

Het tweede hoofdstuk van deze publikatie bevat in beknopte vorm de resultaten van dit onderzoek. *)

De uitkomsten blijken dermate positief dat het LOKV met recht kan besluiten op de ingeslagen weg voort te gaan. De regeling blijkt een goed startpunt te bieden om in het basisonderwijs te werken aan de missie van het LOKV: het bevorderen van de kunst- en cultuurdeelname.

Baukje Colpaart, directeur
augustus 1994

INHOUD

Stimuleringsregeling LOKV:

**Gezamenlijk profijt van uitgekiend
kunstaanbod basisonderwijs 7**

Beknopt verslag van het onderzoek

**Onderzoek premie op cultuur:
is populair ook effectief? 11**

In de bundel *De ondergang van het morgenland* (1990) haalt Karel van het Reve herinneringen op uit de jaren dertig. Leerlingen van de hoogste klassen van de middelbare school konden via de school een abonnement krijgen voor een serie jeugdconcerten die verzorgd werden door het Concertgebouworkest. De concerten hebben zo'n indruk op Van het Reve gemaakt dat hij er ruim vijftig jaar later het verhaal 'De jeugdconcerten' over kan schrijven. Van het Reve vermeldt ook een belangrijk leereffect.

"Ik weet niet waar ik die gedachte heb opgepikt, maar toen ik naar die jeugdconcerten ging geloofde ik dat muziek iets 'betekende', dat die betekenis iets heel diepzinnigs was, en dat je door goed te luisteren kon leren om achter de 'betekenis' van een bepaald muziekstuk te komen. (.....) Wie mij van dat ingespannen wachten op de 'betekenis' verlostte was papa Haydn. Hij deed dat met het mooiste deel (...) van zijn honderdste symphonie, de militaire. Dat stuk vond ik wel zo verschrikkelijk mooi, dat het zoeken naar een diepere 'betekenis' zijn zin begon te verliezen. Ik begon in te zien, dat muziek op zichzelf iets is, en niet verwijst naar iets anders. Nog steeds heb ik moeite mij goed te houden als ik dat stukje Haydn hoor. En steeds denk ik dan aan het Concertgebouw."

Stimuleringsregeling LOKV: **GEZAMENLIJK PROFIJT VAN UITGEKIEND KUNSTAANBOD BASISONDERWIJS**

Sinds het schooljaar 1991-1992 is de 'Stimuleringsregeling verzorgingsstructuren ten behoeve van de bemiddeling voor het basisonderwijs' van kracht. Deze LOKV-premiereregeling geeft tijdelijk een extra financiële injectie aan structurele samenwerking tussen plaatselijke basisscholen, professionele kunstenaars en bemiddelende instellingen (zoals steunfunctie-instellingen maar ook gemeenten en provincies). Tegelijkertijd wordt een evenwichtig meerjaren-kunstaanbod voor kinderen gestimuleerd. Kortom: gerichte steun voor structurele samenwerking en vernieuwing. Dat past in het LOKV-beleid én bij de behoefte van de praktijk, zoals blijkt uit het enthousiasme van de vele scholen die al van de regeling gebruik maakten en maken.

De feiten op een rij

De kunstzinnige vakken hebben door de jaren heen een heel eigen plek gekregen op de basisschool. Veel kinderen ontdekken daar vaak voor het eerst dat je kunst zelf kunt maken: een beeld, een gedicht, een dans, een lied, een foto, een toneelstuk en ga zo maar door. Zelf doen is een belangrijk element van de kunstbeleving. Maar kunsteducatie vraagt ook om kennismaking met de kunst van kunstenaars. Daarom organiseren scholen 'kunstconfrontaties' voor hun leerlingen: een museumbezoek, een filmvoorstelling, een concert etcetera. Het probleem daarbij is dat de middelen van één enkele school vaak niet toereikend zijn om een multidisciplinair en evenwichtig programma van kunstconfrontaties samen te stellen. Wanneer scholen (structureel!) samenwerken met elkaar en met de professionele kunstenaars (via de intermediaire instellingen) is veel meer mogelijk. Om deze samenwerking te stimuleren is de 'Stimuleringsregeling verzorgingsstructuren ten behoeve van de bemiddeling voor het basisonderwijs' (die we verder 'Stimuleringsregeling BO' zullen noemen) in het leven geroepen.

Premie voor structurele aanpak

De stimuleringsregeling BO is voortgekomen uit de extra middelen die het ministerie van WVC in het kader van het kunstenplan aan het LOKV ter beschikking heeft gesteld. Deze middelen zijn speciaal bedoeld om kinderen en jongeren met zoveel mogelijk kunstuitingen in aanraking te laten komen. Het gaat daarbij uiteindelijk om vergroting van cultuurdeelname en cultuurspreiding.

Het LOKV heeft deze opdracht ondermeer vertaald in deze stimuleringsregeling voor het basisonderwijs. Het doel ervan is om steunfunctie-instellingen, bemiddelende instanties, gemeenten en dergelijke, financieel te ondersteunen wanneer zij werken aan het tot stand komen van structurele voorzieningen. Met een nadruk op structureel, omdat 'de premie' een voortgaande samenwerking tussen scholen,

---

professionele kunsten en intermediairs én een uitgebalanceerd meerjarenplan voor de leerlingen van alle groepen wil stimuleren.

De regeling richt zich uitsluitend op de *receptieve* component van de kunstzinnige vorming.

Planmatige samenwerking verhoogt kwaliteit

Het LOKV ziet een structurele krachtenbundeling tussen plaatselijke basisscholen als noodzakelijk om evenwichtige receptieve kunsteducatie gestalte te geven.

Gezamenlijk ingekochte en geplande concerten en voorstellingen zijn per school voordeliger en bieden zo de mogelijkheid alle kunstdisciplines tijdens de basisschool-periode tenminste éénmaal aan bod te laten komen; passend bij de verschillende leeftijdsgroepen. En dat vindt het LOKV absoluut noodzakelijk om in kunstzinnig opzicht te voldoen aan de educatieve taken van de basisschool. Naast de inhoudelijke kwaliteit van de kunstconfrontaties, zijn spreiding over de verschillende disciplines en leerjaren dan ook cruciaal voor de premieverstreking binnen de Stimuleringsregeling BO.

Het belang dat het LOKV aan een uitgebalanceerd kunstaanbod hecht, drukt zich uit in de extra financiële middelen die hiervoor tijdelijk beschikbaar worden gesteld. Dat doet het LOKV overigens niet alleen: ook gemeenten en/of provincies dienen structureel geld beschikbaar te stellen voor het organiseren van kunstconfrontaties voor leerlingen in het basisonderwijs. Deze verplichting kan ook door een steunfunctie-instelling of een bemiddelende instantie worden overgenomen.

Meerjarenplan...

De premie kan bij het LOKV worden aangevraagd op basis van een gezamenlijk plan van aanpak dat minimaal vier schooljaren betreft en waarvan drie jaar door het LOKV worden gepremieerd. Het plan moet aangeven hoe in de betreffende gemeente/provincie de aangevraagde premie zal leiden tot een structurele voorziening en moet duidelijk maken waarop de aanvragers de kans van slagen baseren.

Omdat samenwerking tussen scholen (en bemiddelaars) noodzakelijk is om een dergelijke structurele voorziening gestalte te geven, zijn individuele scholen uitgesloten van premie. Aanvragen kunnen alleen worden ingediend voor een groep scholen door gemeenten, steunfunctie-instellingen, bemiddelende instanties, provinciale culturele raden, provinciale of regionale projecten of culturele commissies, indien zij een rechtspersoon zijn.

Als het meerjarenplan overtuigt in opzet, doelstellingen en financiële verantwoording wordt premie verstrekt. In sommige gevallen is extra informatie nodig om tot premieverstreking over te gaan. In dat geval kan het LOKV besluiten tot een *intentie-verklaring*, op basis waarvan de aanvrager verdere stappen kan ondernemen. Vervolgens dient het LOKV binnen drie maanden gedetailleerde informatie te ontvangen van de aanvrager, alvorens een *definitief contract* kan worden afgesloten.

...verdient meerjarenpremie

De regeling bestaat uit een driejarige stimuleringspremie. De hoogte van de premie is afhankelijk van het aantal kinderen dat de kunstconfrontaties bijwoont.

Het LOKV financiert respectievelijk 30%, 20% en 10% (tot een maximum van f 4,-

---

per leerling) van alle daadwerkelijk gemaakte kosten die met de directe kunstconfrontaties te maken hebben, zoals uitkoopsom kunstenaars, reiskosten kunstenaars, huur geluid- en lichtinstallatie, huur instrumenten/film, zaalhuur, toegangskosten, eventuele vervoerskosten kinderen. Andere kosten, zoals personele en additionele kosten van bemiddelende instanties, zijn expliciet van premie uitgesloten.

Uitbetaling van de premie vindt plaats na afloop van het projectjaar op basis van een afrekening. Bij uitzondering worden voorschotten tot 60% van de premie verstrekt.

Voorwaarde voor premieverstrekking is dat in de betreffende gemeente 60% van de scholen of minimaal vijf scholen meedoen. Per leerling dient verder minimaal 50% van het LONDO-bedrag te worden besteed aan de totstandkoming van de basisvoorziening. De gemeente zal daarbij in het eerste jaar minimaal 10% van de kosten voor haar rekening moeten nemen of anderszins een start moeten maken met een structurele bijdrage. Te denken valt bijvoorbeeld aan het ter beschikking stellen van theaterfaciliteiten en personeel.

Verder is aan de premieverstrekking gekoppeld een intentieverklaring vanuit de gemeente/provincie om de afbouw van de LOKV-premie zelf op te vangen of door derden te laten overnemen.

Kunstmenu's voor de toekomst

Al met al moet de regeling leiden tot uitgebalanceerde 'kunstmenu's' voor alle groepen van de basisschool. Deze ontwikkeling was al in gang gezet door enkele instituten, scholen en gemeenten die een voortrekkersrol hebben vervuld. De stimuleringsregeling BO is bedoeld om deze trend landelijk verder te bevorderen in het hele basisonderwijs. Projecten en initiatieven die in dit opzicht 'witte vlekken' invullen, krijgen dan ook prioriteit bij de premieverstrekking.

En nu verder

Inmiddels is al geruime tijd duidelijk dat de stimuleringsregeling BO in elk geval kwantitatief succesvol is: de premieaanvragen kwamen in groten getale binnen en konden veelal ook worden gehonoreerd, doordat de plannen op wezenlijke punten een doortimmerd plaatje lieten zien. Chapeau dus in dit opzicht voor de aanvragers!

En hoewel het LOKV ook de vinger aan de pols hield bij de uitvoering van de projecten (en de resultaten er veelbelovend uitzagen), had het instituut behoefte aan gedegen onderzoek om de praktische uitvoering van de regeling breed te toetsen aan de aanvankelijke doelstellingen en om de ervaringen van gebruikers te inventariseren. Verder moest duidelijk worden of de regeling niet werd gebruikt om andere subsidies te vervangen en of daadwerkelijk scholen werden bereikt die op eigen kracht nog niet zo ver waren met het opstellen van kunstmenu's voor hun leerlingen.

In het volgende hoofdstuk worden de uitkomsten van dit, door het SCO-Kohnstamm Instituut uitgevoerde onderzoek uiteengezet. Om een alvast een klein voorschot te nemen: de resultaten mogen er zijn.

En dat is verheugend, zowel voor het LOKV als voor al die scholen, gemeenten,

---

provincies, bemiddelaars en steunfunctie-functionarissen die in de afgelopen jaren de schouders onder 'hun kunstmenu' hebben gezet: een aanbod van kunstconfrontaties op de basisschool dat zowel wat betreft spreiding over de disciplines en leerjaren als op inhoudelijke kwaliteit de toets der kritiek kan doorstaan. En dat is uiteindelijk de winst voor de leerlingen.

Beknopt verslag van het onderzoek **ONDERZOEK PREMIE OP CULTUUR: IS POPULAIR OOK EFFECTIEF?**

De Stimuleringsregeling BO is in elk geval in kwantitatief opzicht succesvol. De cijfers spreken voor zich: per 1 september 1993 maken al 1530 scholen met 234.070 leerlingen gebruik van de regeling. Het LOKV kende circa f 500.000 aan premie toe, terwijl de deelnemende scholen daarnaast f 1.900.000 besteedden. De regeling is dus populair. Het LOKV wilde echter weten of de regeling, behalve populair, ook effectief was. Die vraag lag aan de basis van het onderzoek dat het SCO-Kohnstamm Instituut in opdracht van het LOKV uitvoerde. Hieronder volgt een bewerkte weergave van de belangrijkste gegevens uit het onderzoeksrapport.

OPZET VAN HET ONDERZOEK: BEREIK ALS HOOFDTHEMA

Omdat de aanvankelijke doelstellingen van de stimuleringsregeling meervoudig zijn, moet ook de vraag naar de effectiviteit van de regeling op verschillende niveaus worden gesteld om een compleet antwoord op te kunnen leveren. In het onderzoeksvoorstel is dan ook onderscheid gemaakt tussen vragen over het bereik (participatie van de doelgroep), over de integratie (invloed op het culturele klimaat in de school) en over stabiliteit (permanent gebruik door tijdelijke stimulans). Gekozen is uiteindelijk voor de uitwerking van een onderzoek dat zich richt op het *bereik* van de regeling.

Kernvragen:

- Hoe verhoudt deze regeling zich tot eerdere (en andere) initiatieven tot vergroting van het culturele aanbod in het basisonderwijs?
- Draagt de stimuleringsregeling er toe bij dat *meer* scholen gebruik maken van het culturele aanbod?
- Draagt de stimuleringsregeling er toe bij dat *andere* scholen dan doorgaans gebruik maken van het culturele aanbod?
- Bevat de stimuleringsregeling kenmerken die voor bepaalde scholen belemmeringen vormen voor deelname?

Om antwoord te kunnen geven op deze vragen is het onderzoek opgedeeld in:

- a een literatuurstudie, waarin de na-oorlogse ontwikkeling van kunstconfrontaties wordt beschreven
- b een enquête onder bemiddelingsinstellingen, waarin vooral het bereik en het functioneren van de regeling zijn onderzocht, en
- c een enquête onder scholen, waarin naast de tevredenheid over de regeling ook de vraag naar effecten op de receptieve kunstzinnige vorming in de school aan de orde wordt gesteld.

A DE LITERATUURSTUDIE: EEN TERUGBLIK

De na-oorlogse geschiedenis van de receptieve kunstzinnige vorming en bemiddeling kan globaal in drie perioden ingedeeld worden: ontstaan, professionalisering en structurering van de bemiddelingsorganisaties.

Ontstaan

De meeste organisaties die de deelname van de jeugd aan cultuur bevorderen (zoals museumbezoek, concertbezoek, toneel-, film- en balletbezoek) ontstaan in de jaren vijftig. Als laatste wordt in 1968 de bemiddelingsorganisatie voor literatuur opgericht. De organisaties richten zich in aanvang op de hoogste klassen van het lager onderwijs en op het voortgezet onderwijs. De kunstevenementen waarvoor bemiddeld wordt, zijn gekozen uit het reguliere aanbod.

Omdat de meeste organisaties zich in de grote steden bevinden, is de geografische spreiding van de voorzieningen niet groot. Bovendien wordt in de verzorgingsgebieden slechts een klein deel van de potentiële doelgroep bereikt. Het lager beroeps-onderwijs is van meet af aan onderbedeeld.

Professionalisering

In de jaren zestig en zeventig ontwikkelen de bemiddelingsorganisaties zich verder. Vooral in organisatorisch opzicht is er sprake van professionalisering. Daarnaast worden educatieve diensten opgericht bij musea, orkesten en theatergezelschappen. Het begin van wat later de verzorgingsstructuur kunstzinnige vorming is gaan heten, ontstaat in die periode. Hier en daar worden consultants aangesteld die leerkrachten moeten begeleiden en behulpzaam zijn bij de bemiddeling.

Vrijwel gelijktijdig treden er ook in inhoudelijk opzicht veranderingen op. Zo wordt het kunstaanbod geleidelijk pluriformer omdat de opvatting over cultuur breder wordt: men gaat er vanuit dat de culturele uitingen van verschillende bevolkingsgroepen in wezen gelijkwaardig zijn.

Naast het (geselecteerde) aanbod uit het reguliere repertoire ontstaat een speciaal voor leerlingen vervaardigd aanbod: jeugdkunst. Het eerst in de sectoren dans en drama, maar later ook bij muziek en literatuur. Het laatst komt er speciale jeugdkunst in de beeldende sector: de speciaal voor het onderwijs samengestelde tentoonstellingen.

Bij de bemiddeling komt meer nadruk te liggen op educatie en minder op cultuur. De doelstellingen cultuuroverdracht en cultuurspreiding raken wat op de achtergrond, terwijl algemeen vormende, emancipatorische en politieke doelen terrein winnen. Kunst en kunstenaars staan in dienst van vormingsdoelstellingen. Mogelijk als gevolg van de sterkere gerichtheid op educatie, komt meer nadruk te liggen op afstemming van het aanbod op verschillende leeftijdsgroepen. Tegelijkertijd gaat men zich richten op een jongere leeftijdsgroep.

Ondertussen laat de geografische spreiding nog sterk te wensen over.

Structurering

In de jaren tachtig en negentig treedt opnieuw een inhoudelijke kentering op. De kwaliteit van de produkten krijgt meer aandacht. Dit betekent echter geen terug-

---

keer naar klassieke kunstuitingen; het aanbod blijft pluriform. Ook de verschillende vormen van begeleiding (voorbereiden, vergezellen en/of verwerken) bij de confrontaties blijven behouden.

In het aanbod naar de scholen komt weer meer nadruk te liggen op kunst en minder op vorming.

Deze jaren kenmerken zich ook door organisatorische structurering. Als gevolg van de decentralisatie van het rijksbeleid sociaal-cultureel werk komt de verantwoordelijkheid voor de steunfunctie bij de provincies en de grote steden te liggen. Op landelijk niveau worden vele kleine organisaties gebundeld in het LOKV. Ten behoeve van de gedachtenvorming over de organisatie op provinciaal (en stedelijk) niveau worden de AKU- en SeCu-experimenten uitgevoerd. Deze hebben allerminst tot een eenvormige structuur geleid. In elke provincie en elke grote stad is de bemiddeling anders georganiseerd en zijn de onderlinge verschillen eerder toe- dan afgenomen. De lokale overheden (provincies en de grote steden) bekrachtigen de prioriteit die aan het basisonderwijs wordt gegeven.

Wat al is onderzocht

Onderzoeken die in het verleden naar de bemiddeling zijn uitgevoerd, zijn vooral inventarisaties. Slechts enkele onderzoeken gaan verder en richten zich op doelen, middelen, waardering van deelnemers en organisatievormen. Onderzoek naar effecten van bemiddeling op lange termijn (bijv. op latere cultuurparticipatie) zijn (nog) schaars.

De resultaten van de onderzoeken tonen aan dat het met de spreiding zeer wisselend gesteld is. Er zijn nog steeds gebieden die het zonder steunfunctie- of bemiddelingsinstelling moeten stellen. Het basisonderwijs wordt in sommige provincies geheel verzorgd en in andere helemaal niet. Ook bestaan er grote verschillen in financiële bijdragen die gemeenten en provincies beschikbaar stellen voor de kunstspreading. Vastgesteld wordt dat de basisscholen over het geheel genomen tevreden zijn met de dienstverlening van de steunfunctie-instellingen.

Eén opbrengst hebben vrijwel alle inventarisaties met elkaar gemeen: onvolledigheid. Het blijkt buitengewoon lastig op dit terrein volledigheid te bereiken.

Een andere opbrengst van onderzoek is inzicht in de randvoorwaarden waaronder scholen voor voortgezet onderwijs bereikt kunnen worden. Tenslotte is in een onderzoek een positief verband aangetoond tussen deelname aan kunstrijklessen en muziekluisterlessen en latere bezoekfrequenties aan musea en concerten.

Stimuleringsregeling past in traditie

De premiereregeling basisonderwijs past in een traditie om via de jeugd verdere cultuurspreiding en cultuurparticipatie te realiseren.

Na de oorlog werd van diverse zijden geconstateerd dat er nog steeds een flinke ongelijke deelname aan cultuur bestond.

Het algemene gevoel was dat die ongelijke deelname hoofdzakelijk voortkwam uit onbekendheid met culturele uitingsvormen.

En men verkeerde in de veronderstelling dat via onderwijs dit euvel, althans gedeeltelijk, verholpen kon worden. Via het onderwijs zou iedereen (alle lagen van de

---

bevolking) te bereiken zijn. De overheid, maar ook vele particuliere instellingen zijn toen taken gaan overnemen die (sommige) burgers laten liggen. Onder andere de overdracht van cultuur moest in het onderwijs worden geïntegreerd. Aan deze vorm van cultuurspreiding liggen twee veronderstellingen ten grondslag:

- 1 via onderwijs kan cultuurparticipatie (op latere leeftijd) beïnvloed worden, en
- 2 confrontaties (al dan niet met begeleiding) zijn daartoe een goed middel.

Verskillende modellen

Op grond van theoretische overwegingen zijn er drie manieren denkbaar waarop onderwijs invloed heeft op cultuurparticipatie. Ganzeboom (1989; zie ook Ganzeboom en Ranshuysen (1993)) onderscheidt een instructiemodel, een milieu-model en een selectiemodel.

Volgens het instructiemodel wordt de cultuurdeelname bevorderd doordat de leerling in het onderwijs vaardigheden krijgt om van cultuur te genieten. Kortom: hoe meer (kunst)onderwijs, hoe meer vaardigheden en hoe groter de (toekomstige) cultuurdeelname.

Het milieumodel verklaart de deelname aan kunst en cultuur uit de ervaringen thuis. Wie cultureel actieve ouders heeft zal zich later navenant gedragen. De samenhang tussen cultuurparticipatie en opleidingsniveau is in dit geval een gegeven, maar wordt niet gezien als oorzaak van cultuurparticipatie.

Het selectiemodel tenslotte beschouwt niet de inhoud van het onderwijs, maar de selectiviteit van het onderwijs als doorslaggevende factor voor cultuurparticipatie. Wie hoger is gestegen op de educatieve ladder, kan gemakkelijker overweg met culturele informatie.

Instructiemodel regeert praktijk

De uitvoerende kunstinstellingen lijken altijd (impliciet) te zijn uitgegaan van het instructiemodel. En daar is recentelijk ook wel enig bewijs voor gevonden. Hoewel de factor milieu/opleiding/ouders een veel groter effect heeft op cultuurparticipatie (en dus het milieu- en het selectiemodel een grotere verklarende kracht hebben) is een bescheiden effect van confrontaties in het onderwijs aangetoond. De fundamentele vraag naar de verhouding tussen deze factoren en dus ook naar de wijze waarop cultuurparticipatie het best wordt bevorderd, wordt echter vaak verdrongen door urgente praktijkvragen.

De intermediairs zien zich geconfronteerd met dringende *keuzevragen* (wat wordt voorgeschoteld: de selectie van aanbod), *afstemmingsvragen* (wie wordt iets voorgeschoteld: leeftijd in relatie tot zinvol kunstaanbod) en *strategievragen* (hoe wordt het voorgeschoteld: organisatie van aanbod en begeleiding voor, tijdens en na de confrontaties).

Twee strategieën

Aanvankelijk waren de confrontaties bedoeld voor jongeren in de middelbare schoolleeftijd. Ook al vond men niet alle kunst geschikt om jongeren mee te confronteren (hoewel dit verschilde per discipline), er werd geen werk speciaal voor jongeren gemaakt (de literatuur vormt hierop een gunstige uitzondering). Onder

---

invloed van veranderingen in de opvatting over kunst en cultuur werden evenwel gaandeweg steeds meer producten in het aanbod opgenomen die speciaal voor jongeren waren gemaakt. Het aanbod is nu gekoppeld aan twee educatieve strategieën:

- een volwassenen-aanbod, veel gehanteerd bij beeldende kunst en muziek: confrontatie met geselecteerde kunstuitingen die door uitleg (vooraf, gelijktijdig of door verwerking achteraf) toegankelijker wordt gemaakt.
- een jongeren-aanbod, veel gehanteerd bij dans, theater en literatuur: confrontatie met speciaal geproduceerde kunstuitingen (jeugdkunst: werk dat wordt gemaakt voor kinderen). Soms vinden er ook bij deze activiteiten nog begeleidingen plaats.

Het kunstaanbod voor kinderen en jongeren leek zich er bij uitstek voor te lenen om het onderwijs meer te betrekken bij de confrontaties: geen van buitenaf ontwikkeld aanbod, maar samenwerking en aanpassing aan de behoeften van het onderwijs. Een nieuwe ontwikkeling die zich lijkt af te tekenen, is dat de producenten meer ingeschakeld (willen) worden bij de begeleiding.

B DE ENQUÊTE ONDER BEMIDDELINGSINSTELLINGEN

Van de dertig intermediairs waarmee het LOKV in 1993 contracten had lopen, hebben er 24 de vragenlijst ingevuld getourneerd. De belangrijkste uitkomsten:

Groot bereik; spreiding laat te wensen over

Via de intermediairs bereikt de LOKV-premieregeling in 1993 één achtste van alle basisscholen (en hun leerlingen). Van een evenwichtige spreiding over het land is (nog) geen sprake. Duidelijk aanwijsbare groepen die via de regeling niet bereikt worden, zijn scholen in de provincies Limburg en Flevoland en in drie van de vier grote steden (Amsterdam, Rotterdam en Utrecht). Het gebrek aan bereik in de grote steden is wellicht minder urgent, omdat zij van oudsher vooropliepen met regelingen voor de bevordering van kunstconfrontaties.

Nieuw publiek, meer structuur en variatie

Het streven om via de regeling meer scholen te bereiken en meer structuur en variatie te bereiken, is gerealiseerd.

De meeste instellingen bereiken door de regeling nieuw publiek. De intermediairs zien als het belangrijkste effect dat door de premieregeling kunstconfrontaties een structurele voorziening in het onderwijs worden en dat de variatie vergroot wordt omdat de leerlingen kennismaken met alle disciplines.

Geen verdringing van bestaande regelingen

De financiële stimulans die de stimuleringsregeling beoogt te zijn, wordt slechts zelden teniet gedaan doordat bestaande regelingen worden aangepast.

C DE ENQUÊTE ONDER SCHOLEN

Via de dertig intermediairs profiteerden in 1993 ruim negenhonderd basisscholen van de LOKV-premiereregeling. Om na te gaan of de regeling voor de scholen ook een verbetering van de reflectieve kunstzinnige vorming inhoudt, is vragenlijst-onderzoek uitgevoerd. Er is een gestratificeerde steekproef (evenredige aantallen per intermediair) van tweehonderd scholen getrokken aan wie de vragenlijst is toegestuurd. De respons bedroeg 50%, maar de verdeling ervan wijkt af van de populatie. Scholen uit de provincies Friesland, Gelderland en Noord-Brabant zijn oververtegenwoordigd, terwijl uit Groningen en Zuid-Holland naar verhouding te weinig vragenlijsten retour kwamen.

Tijd en deskundigheid voor kunstzinnige vakken

De scholen komen op enkele kenmerken wel overeen met het beeld dat uit eerder onderzoek bekend was. Zo heeft 52% van de scholen een vakleerkracht in een van de kunstzinnige vakken en wordt gemiddeld 13% van de tijd aan kunstzinnige vakken besteed.

25% nieuw publiek; 88% oud publiek met verbeterd aanbod

Ruim een kwart van de scholen organiseerde geen kunstconfrontaties voordat ze deelnamen aan de premiereregeling. Dit is dus nieuw publiek. Driekwart van de scholen kende wel al kunstconfrontaties maar slechts één achtste (12%) van hen deed dat ieder jaar voor alle klassen en met een gevarieerd aanbod aan disciplines. Voor deze scholen betekent de regeling in dit opzicht dus nauwelijks een verbetering. Maar voor de overige 88% is de regeling wel een substantiële verbetering: voor alle klassen, alle disciplines en in ieder geval voor de duur van de regeling.

Grote waardering voor regeling

De scholen hebben grote waardering voor de regeling. Over opzet, aanbod, organisatie en begeleiding is tenminste 70% tevreden of zeer tevreden. Slechts enkele scholen zijn ontevreden over het aanbod. Knelpunten worden nauwelijks genoemd. Het enige probleem waar bijna de helft van de scholen mee zit, is dat men de regeling ervaart als een te grote aanslag op de LONDO-gelden.

HET ANTWOORD OP DE ONDERZOEKSVRAGEN

De stimuleringsregeling past in een context van het bevorderen van de cultuurparticipatie en cultuurspreiding via de jeugd. Het is een faciliterende regeling die een tijdelijke financiële bijdrage verstrekt aan participanten die aan strikte voorwaarden voldoen. Die voorwaarden moeten een garantie vormen voor enerzijds het toemen van participatie en variatie en anderzijds voor het structurele karakter van de toename.

In cultureel opzicht beoogt de regeling:

a een structurele vergroting van de huidige cultuurparticipatie: alle basisschoolleerlingen bezoeken ieder jaar cultuuruitingen;

-
- b een structurele vergroting van de diversiteit aan disciplines: alle disciplines komen ongeveer in gelijke mate aan bod;
  - c een verbetering van het culturele klimaat in het basisonderwijs: er is een toename in tijdbesteding aan en waardering voor cultuuruitingen.

Door het structurele karakter mag er indirect een verbetering van de kwaliteit het aanbod verwacht worden. Op termijn wordt gerekend op een verbeterde spreiding en een toename van cultuurparticipatie onder volwassenen. De vergrote diversiteit gaat mogelijk (gedeeltelijk en tijdelijk) ten koste van de sectoren theater en muziek.

In financieel opzicht beoogt de regeling:

- a structureren van de besteding van de LONDO-uitgaven: het vastleggen van de helft van de gelden voor cultuur;
- b recrutering van gemeenten/provincies om geld te besteden aan cultuur: het vastleggen van verplichtingen ten aanzien van de receptieve kunstzinnige vorming.

Indirect mikt de regeling dus op een vergroting van middelen voor cultuur, die vooral ten goede komt aan cultuurproducenten.

Inzicht in het bereik

Hoewel het onderzoek niet geheel volgens plan is verlopen (met name de bestandsanalyse kon niet worden uitgevoerd) zijn voldoende gegevens aan het licht gebracht om conclusies te kunnen trekken.

Allereerst ten aanzien van de onderzoeksvragen, die zich specifiek hebben gericht op het bereik.

- *Hoe verhoudt deze regeling zich tot eerdere (en andere) initiatieven tot vergroting van het culturele aanbod in het basisonderwijs?*

De LOKV-regeling blijkt in de praktijk een duidelijke aanvulling op bestaande regelingen te zijn. In nog geen 10% van de gevallen blijken andere regelingen zodanig aangepast te worden dat het netto (stimulerende) effect nihil is.

- *Draagt de stimuleringsregeling er toe bij dat andere scholen dan doorgaans gebruik maken van het culturele aanbod?*

Ja. Van de scholen die nu in de stimuleringsregeling participeren organiseerde ruim een kwart voordien geen kunstconfrontaties. Dit is dus nieuw publiek.

Enkele aanwijsbare groepen scholen worden door de regeling niet bereikt:

- scholen in de drie van de vier grote steden.
- scholen in de provincies Limburg en Flevoland. (Waarschijnlijk als gevolg van het ontbreken van de steunfunctie in deze provincies zijn nog geen contracten afgesloten.)

- *Draagt de stimuleringsregeling er toe bij dat meer scholen gebruik maken van het culturele aanbod?*

Ja. Niet alleen worden nieuwe scholen bereikt, op 88% van de scholen die al wel bereikt werden, is er toename van het gebruik: meer scholen maken structureel

---

(ieder jaar) en voor een grotere groep leerlingen (allemaal) en gevarieerder (alle disciplines) gebruik van het reflectieve culturele aanbod.

- *Bevat de stimuleringsregeling kenmerken die voor bepaalde scholen belemmeringen vormen voor deelname?*

Een groot deel van de scholen ervaart de eis om 50% van de LONDO-gelden te investeren in cultuur als een aanslag op het budget. Er zijn echter geen aanwijzingen gevonden dat scholen om deze reden niet meedoen.

NB 1: Scholen van Protestant-Christelijke signatuur waren in de respons ondervertegenwoordigd. Als dit representatief is voor de deelname aan de regeling, dient dit nader onderzocht te worden. Mogelijk wordt dit veroorzaakt doordat de regeling afname van alle disciplines vereist, terwijl sommige geloofsrichtingen dans en theater afwijzen.

NB 2: Een belemmering die niet zozeer een rol speelt voor scholen als wel voor de intermediaire instellingen, betreft de omvang van het werk dat de regeling voor hen met zich mee brengt. Vooral omdat bij kunstconfrontaties vrijwel altijd begeleiding wordt verzorgd, is er een grens aan het aantal scholen dat bediend kan worden. Bovendien moet bedacht worden dat dit aspect voor de intermediairs permanent is, ook als de stimuleringsregeling wordt beëindigd.

OVERIGE CONCLUSIES

Wie toezegt doet echt mee

Een van de sterke kanten van de stimuleringsregeling is dat ze geen hinder lijkt te ondervinden van non-implementatie: het wel accepteren maar niet doorvoeren van vernieuwingen. Veel andere innovaties in het onderwijs worden niet gerealiseerd; niet omdat scholen onwillig zijn, maar eenvoudig omdat men er niet aan toe komt. De stimuleringsregeling steekt zo in elkaar dat wie toezegt mee te doen ook daadwerkelijk meedoet.

Direct effect; gegronde hoop voor de toekomst

Omdat toezeggingen in het geval van de stimuleringsregeling hard zijn, heeft de regeling direct effect op cultuurparticipatie nu: meer kinderen komen in aanraking met (jeugd)kunst. Het toekomstig effect op cultuurdeelname van volwassenen moet worden afgewacht, maar er zijn onderzoeksresultaten die hoop op een bescheiden toename rechtvaardigen.

Theater en muziek maken ruimte voor andere disciplines

De constatering dat de variatie in het receptieve aanbod op de scholen toeneemt, brengt mogelijk voor de aanbieders in de sectoren theater en muziek een minder positief neven-effect met zich mee. Zij kunnen te maken krijgen met een verminderde afname.

Kwaliteitsbewaking ligt grotendeels bij intermediairs

De stimuleringsregeling kent slechts een marginale toetsing van de kwaliteit van het aanbod. De invulling van een aanbod wordt grotendeels overgelaten aan de intermediairs. Door als LOKV wel zelf een selectie te presenteren die anderen kunnen overnemen, zou het instituut in de gelegenheid zijn een visie op de kwaliteit van het aanbod uit te dragen. Een centrale regie past waarschijnlijk niet in deze tijd.

Aanbevelingen nader onderzoek

Nu meer inzicht is verkregen in het bereik van de stimuleringsregeling BO, verdient het aanbeveling ook stabiliteit (blijft de regeling na beëindiging van de stimuleringspremie bestaan) en integratie (in hoeverre wordt aansluiting met het lesprogramma gerealiseerd) te laten onderzoeken.

Het verdient tevens aanbeveling nader onderzoek te doen naar de verschillende wijzen van begeleiding die door de intermediairs en producenten wordt geboden. Juist omdat de begeleiding bij confrontaties een mogelijke belemmering vormt voor verdere spreiding, is meer inzicht in deze materie wenselijk.

COLOFON

Het samenvattend rapport Een premie op cultuur is een uitgave van het LOKV, Nederlands Instituut voor Kunsteducatie.

Het onderzoek werd uitgevoerd door SCO-Kohnstamm Instituut voor Onderzoek van Opvoeding en Onderwijs van de Faculteit der Pedagogische en Onderwijskundige Wetenschappen van de Universiteit van Amsterdam, in opdracht van het LOKV.

Auteurs:

Jacob Oostwoud Wijdenes

Folkert Haanstra

Redactie:

Petra Schillings-van Empelen

LOKV, Nederlands Instituut voor Kunsteducatie

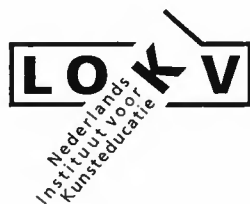
Ganzenmarkt 6

Postbus 805

3500 AV Utrecht

Telefoon 030-33 23 28

Fax 030-33 40 18

SCO-Kohnstamm Instituut voor Onderzoek van Opvoeding en Onderwijs van de Faculteit der Pedagogische en Onderwijskundige Wetenschappen van de Universiteit van Amsterdam

Grote Bickersstraat 72

1013 KS Amsterdam

Telefoon 020-555 03 00

Fax 020-624 28 05